

”White collar crime” - realitet eller slagord?

Af politiadvokat JØRGEN SMITH.

Sutherlands betragtninger.

Begrebet „white collar crime“ er vistnok skabt af den amerikanske retssociolog *Edwin H. Sutherland*, der har beskæftiget sig med emnet i sit hovedværk „Principles of criminology“ (1947) og i bogen „White collar crime“ (1949).

Sutherland hævder, at den statistisk let påviselige sammenhæng imellem kriminalitet og fattigdom ikke kan tages som udtryk for en egentlig årsagssammenhæng. Han er af den opfattelse, at der forøves megen forbryderisk virksomhed af velstillede personer, men at dette blot ikke kommer til syne i kriminalstatistikken, fordi overklassens forbrydelser tit består af overgreb, som de sædvanlige retshåndhævelsesorganer ikke tager sig af. Hvis der reageres imod dem fra samfundets side, sker det på anden måde end ved egentlige strafforanstaltninger.

Sutherland begrænser ikke sin anvendelse af udtrykket „crime“ til forhold, der er strafbare, idet han hævder, at en kriminolog ikke bør lade sit arbejdsfelt begrænse af juridiske definitioner. Det kan ske, at strafbare forhold ikke bliver forfulgt på grund af de implicerede personers politiske eller økonomiske indflydelse, men samfundsskadelige handlinger kan også ske uhindret, hvis gerningsmændene forstår at overholde lovens bogstav, skønt de trodsers dens ånd, og til tider kan personer, der handler i strid med samfundets interesser, have så stor indflydelse, at de er i stand til at forhindre fremkomsten af en lovgivning, der forbyder deres forkastelige adfærd. Sutherland vil lade sine overvejelser over kriminalitetens problemer strække sig til forhold, der ikke omfattes af straffelovgivningen, hvis de med hensyn til samfundsskadelighed kan ligestilles med strafbare forhold. Under sine undersøgelser forfølger han imidlertid ikke dette anerkendelsesværdige synspunkt. Som påpeget af jur. kand. *Sten Tengelin* i en artikel om „„Big business“ sedd i kriminologens spegel“ i dette tidsskrift 1952 — 357 ff. holder Sutherland sig i bogen om „white collar crime“ i det store og hele til en rent juridisk afgrænsning. Resultatet heraf bliver, at en del i og for sig graverende forhold udskydes fra forbrydelsernes område, medens der medtages en række mindre overtrædelser, som man efter dansk tankegang og sprogbrug næppe kunne tænke sig at betegne som forbrydelser.

„White collar crime“ defineres som „a crime committed by a person of respectability and high social status in the course of his occupation“. Der er tale om forhold, der ikke kan udspringe af fattigdom eller af sociale eller personlige mangler, der skyldes fattigdom. Fra begrebet udskilles forbrydelser, der er udøvet uden forbindelse med gerningsmandens erhverv.

I „White collar crime“ gives der en fremstilling af 70 store amerikanske erhvervselskabers overtrædelser af den føderale erhvervslovgivning på grundlag af en række afgørelser angående konkurrencebegrænsning (restraint of trade), ydelser af diskriminerende transportrabatter, krænkelser af patent-, varemærke- og lignende rettigheder, uærlig reklame, tilsidesættelser af lovgivningen om arbejderes foreningsret og om kollektive arbejdsoverenskomster samt forskellige andre arter af lovovertrædelser, herunder nogle ulovlige finanstransaktioner, overtrædelser af særlige krisebestemmelser og af levnedsmiddellovgivningen. Sutherland betragter disse forhold som kriminelle i det omfang, hvori de omfattes af lovbestemmelser, der indeholder forskrifter om straf eller foranstaltninger, der kan ligestilles dermed, f. eks. erstatninger, der beløbsmæssigt kan overstige den forvoldte skade, retlige pålæg, hvis tilsidesættelse kan straffes som foragt for retten, og administrative ordrer, hvis tilsidesættelse kan medføre indbringelse af sagerne for retten. At straf i de sidstnævnte tilfælde først kan komme til anvendelse, når der ved et nyt forhold er udvist foragt for retten, lægges der ingen vægt på, lige så lidt som det tillægges betydning, at der kan ligge en mere overfladisk behandling af bevisspørgsmål bag administrative afgørelser end bag domme.

Sutherland uddyber navnlig sine synspunkter under omtalen af „restraint of trade“. Fra 1870—80 er der foregået en koncentration inden for den amerikanske produktion, således at fremstillingen af en række vigtige produktionsmidler og forbrugsvarer kontrolleres af store sammenslutninger med monopolistisk tendens. Denne udvikling har man søgt imødegået ved en anti-trustlovgivning, der begyndte med Shermanloven af 1890. Lovgivning og retspraksis har imidlertid indtaget en svingende og usikker holdning, og det offentlige har ikke været i stand til at genskabe tidligere tiders frie konkurrence. Sutherland hævder, at den frie konkurrence er afløst af en privat kollektivism, der kun adskiller sig fra socialisme ved, at forbrugerne ingen indflydelse udøver. Denne udvikling er skabt af forretningsmænd, der har undergravet den amerikanske tradition på de økonomiske områder for at fremme deres profitinteresser. Fremstillingen svækkes af, at der intet forsøg er gjort på at vurdere konkurrencebegrænsningens økonomiske virkninger, således som dette f. eks. er forsøgt i den danske trustkommissions betænkning af 1953. Forholdene betragtes som forbryderiske, fordi de er i strid med anti-trustlovgivningen, og fordi de er traditionsstridige. Der er slet ikke taget standpunkt til den mulighed, at selskabernes aftaler ikke blot behøver at resultere i forøgede fortjenester på forbrugernes bekostning, men også kan sigte imod en rationalisering af produktion og omsætning til hele samfundets fordel.

Fremstillingen af de 70 selskabers forhold er suppleret med en redegørelse for lignende problemer, der har knyttet sig til 15 store gas- og elektricitetsselskabers virksomhed. Der er tale om selskaber, der har nydt de samme fordele som koncessionerede virksomheder her i landet, idet de til gengæld har skullet betjene publikum på bedste og billigste måde. De har under prisforhandlinger haft interesse i at kunne påberåbe sig store udgifter og har i forbindelse hermed i mange tilfælde givet urigtige oplysninger, f. eks. om anlægsudgifter. Hvor de har stået i forbindelse med andre selskaber, har de arrangeret sig således, at indvundne overskud er tilført disse selskaber, således at myndigheder og publikum har fået et forvansket indtryk af virksomhedernes fortjenester. Der skal nu være bragt ende på sådanne misbrug ved en lov af 1935.

Sutherland er af den opfattelse, at hans materiale kan tages som bevis for, at der inden for forretningsverdenen eksisterer en meget udbredt, vedvarende og forsætlig kriminalitet. Han mener, at man kan sammenligne forretningsverdenens lovovertrædere med professionelle tyve. Der er dog den forskel, at tyvene opfatter sig selv som forbrydere, idet de ser med den almindelige befolknings øjne på deres egne forhold. Forretningsfolkene opfatter sig selv som respektable borgere. De betragter sig ikke som kriminelle, og den særbehandling, deres forseelser er genstand for fra det offentlige side, bestyrker både dem og det almindelige publikum i denne opfattelse.

Bogen om „White collar crime“ beskæftiger sig udelukkende med amerikanske forhold og må vurderes med disse som baggrund. U.S.A.s økonomiske historie er vidt forskellig fra Europas. Det afgørende træk har været en eksplosiv udvikling forbundet med en uhæmmet kraftudfoldelse på godt og ondt. Staterne var for blot 400 år siden befolket af spredte, primitive stammer. Nu har de en befolkning på ca. 160 mill. indbyggere, der har den højeste levestandard i verden. Selv de ivrigste modstandere af „big business“ må indrømme, at erhvervslivet, kapitalen, har en væsentlig andel i den udnyttelse af tekniske fremskridt, som effektiviteten er betinget af, og som ikke mindst arbejderklassen nyder godt af. Samfundsopfattelsen i U.S.A., der har rod i staternes politiske historie, er stærkt præget af de ideer, der fandt udtryk i konstitutionen af 1787. På det økonomiske område har idealet været fuldstændig frihed for offentlige indgreb. At en sådan tilstand ikke kan opretholdes, er efterhånden erkendt, men enhver regulering af næringslivet fra statsmagts side har måttet gennemføres imod en vidt udbredt opfattelse af, at den var en tilsidesættelse af de menneskelige frihedsrettigheder. Den i de fleste europæiske lande fra enevælden nedarvede respekt for offentlige institutioner og embedsmænd er ukendt i U.S.A.¹⁾ Det

¹⁾ jfr. *Alva og Gunnar Myrdal*: „Kontakt med Amerika“, Stockholm 1941, pag. 137.

bekendte system, hvorefter embedsbesættelser er politiske, således at der ofte sker omfattende udskiftninger af tjenestemænd efter valg, bidrager nok også til en svækkelse af de offentlige institutioners position overfor borgerne. Flere af de eksempler, som Sutherland anfører til belysning af amerikanske erhvervsfolks mangel på lovlidighed og på samfundssind, virker meget grove, men de bør nok betragtes i sammenhæng med, at også mange andre foreteelser i U.S.A., både lovlige og ulovlige, har en voldsomhed, som vi ikke er fortrolige med. Sutherlands fjendtlige indstilling overfor „big business“ forleder ham til en fuldstændig ukritisk holdning overfor det materiale, han påberåber sig. Det gælder både materialets almindelige betydning og dets rent bevismæssige værdi. Når erhvervskredse forud for en restriktionslovs fremkomst har udtalt sig imod den, tages det som udtryk for mangel på respekt for loven. Henvisninger til en del erstatnings-sager angående kontraktbrud som udtryk for forretningsfolks kriminelle sindelag må også vække trang til opposition.

Sutherland vil benytte skildringen af „white collar crime“ til at underbygge sin opfattelse af, hvorledes kriminalitet opstår og udbredes. Han lægger vægt på, at de opfattelser og færdigheder, der bestemmer retningen i en persons tilværelse, tilegnes igennem en læreproces ved omgang med andre mennesker. Folk, der kommer i nær forbindelse med kriminelle forbilleder og isoleres fra lovlidige kredse, vil let blive kriminelle. Dette „principle of differential association“ ser han bekræftet ved en iagttagelse af kriminaliteten inden for erhvervslivet. Mange forretningsfolk tilhører efter hans mening kredse, der er fjendtligt indstillet overfor lovgivningen, medens de holder sig borte fra kredse, der fordømmer deres lovstridige adfærd. Sutherlands opfattelse er af *Louis le Maire* i „Kampen mod straffen“ (1925) pag. 124 karakteriseret ved, at han opfatter de kriminelle som en social gruppedannelse, en kulturel enhed med egen målsætning, altså i virkeligheden et særegent befolkningslag. *Tengelin* har betegnet opfattelsen som så vag og konturløs, at det er tvivlsomt, om den kan have nogen videnskabelig eller praktisk værdi. Opfattelsen savner ganske støtte i danske erfaringer. Man kan til tider finde fællesskab i handlemåde og synspunkter imellem personer, der har overtrådt særlige arter af lovgivning, men dette fællesskab er som regel skabt ved den ensartede ydre situation, hvori de pågældende har stået. Betragter man f. eks. personer, der har begået under-slæb her i landet, vil man ikke finde ringeste støtte for tanken om, at kriminalitet i almindelighed udvikles som et resultat af lovfjendtlige personers indbyrdes, gensidige påvirkning. Den ordinære bandekriminalitets problemer ligger i et andet plan.

Auberts undersøgelser.

Den norske rettsociolog, dr. phil. *Vilhelm Aubert* har i 2 artikler i dette tidsskrift skildret sine undersøgelser af den norske befolknings holdning overfor restriktionslovgivningen²). Han bemærker, at denne lovgivning, der er vokset frem under presset af en akut krisesituation, har politisk baggrund i et magtbalanceforhold mellem arbejderbevægelsen og det private næringsliv. Den giver udtryk for, at den økonomiske magt i stor udstrækning er overgået til staten og dermed i sidste omgang til vælgerne. Retsreglerne er beskyttet af straffetrusler, som på papiret stiller overtrædelserne i klasse med tyveri og underslæb, men lovbestemmelser og håndhævelse er 2 forskellige ting. Frihedsstraffe er sjældne, og de idømte bøder tit små. Faren for opdagelse er ikke særlig stor, og publikums reaktion imod lovovertræderne ikke særlig kraftig.

I artiklen „Kriminalisering og moralpåvirkning i den næringsrettslige lovgivning“ i N.T.f.K. 1951 — 120 har Aubert gjort rede for et rundspørge, som i 1949 blev foretaget iblandt 72 næringsdrivende i Oslo med sigte på at klare deres stilling til pris- og rationeringsbestemmelser og til overtrædelser af disse bestemmelser. Besvarelserne var præget af, at de udspurgte på een gang var tiltrukket og frastødt af lovovertrædelser på disse områder. Som gode borgere følte de sig forpligtet til at respektere lovene og at fordømme lovbrud. Som forretningsmænd var de af den opfattelse, at restriktionsbestemmelser i sig selv var forkastelige. Den mest almindelige holdning var den, at ideerne om liberalisme og om lovlighed levede side om side som normer i de enkeltes forestillingsverden. Overtrædelser af de givne forskrifter blev opfattet som forbryderiske eller som undskyldelige efter overvejelser, der byggede på moralbegreber, som ikke var afgørende bestemt ved forskrifternes indhold.

Auberts syn på „white collar“-forbrydelser fremgår af hans artikel i N.T.f.K. 1954 pag. 161, til hvilken der henvises. Det sociologisk interessante ved de pågældende forhold består efter hans mening i overtrædelsernes tvetydige karakter ud fra et socialpsykologisk synspunkt. De bliver stort set fordømt af nogle sociale grupper og forsvaret af andre, ikke således at der er tale om modsætninger imellem store majoriteter og små minoriteter, men imellem forholdsvis ligeværdige grupper. Ethvert samfund vil i større eller mindre grad være organiseret til fordel for de grupper, som sidder ved magten. Straffelovgivningen er et af de midler, som med vekslende held har været brugt til at opretholde det bestående statussystem og dets økonomiske grundlag. Selv om den efter sin ordlyd angår alle, vender den sig i praksis næsten

²) Undersøgelserne er også omtalt i *Auberts* bog „Om straffens sociale funktion“ (Oslo 1954), uden at emnet dog uddybes yderligere.

kun imod samfundets upriviligerede. Det skyldes arbejderbevægelsens fremmarch, at der i en del moderne samfund er fremkommet erhvervsøkonomiske love, der i særlig grad lægger bånd på forretningsfolk og andre, der efter traditionelle begreber har en høj social status. Arbejderbevægelsen har skabt nye magtcentre, der er placeret inden for de faglige organisationer og partiapparatet. Folk, som sidder i fremtrædende stillinger inden for disse kredse, har høj status ganske uafhængig af de gamle status-kendetegn, indtægt, ejendom, familieforbindelser m. v. Imellem det gamle og det nye statussystem består der en konflikt, som afspejler sig i den tvetydige holdning overfor „white collar“-overtrædelserne. Med udgangspunkt i nogle amerikanske sociologers kritiske betragtninger diskuterer Aubert den iver, hvormed Sutherland vil påvise, at disse overtrædelser er forbrydelser. Selv om han betvivler, at Sutherlands standpunkt er videnskabelig frugtbart, tillægger han dog spørgsmålet vægt, fordi det ikke blot er en strid om ord. Hvis det i almindelighed akcepteres, at bestemte forhold må betragtes som forbryderiske, er der skabt et værdifuldt psykologisk våben imod dem.

I nær tilknytning til Auberts sidste artikel har sjefinspektør *Øystein Gjelsvik*, Oslo, i N.T.f.K. 1954 — 749 anstillet nogle betragtninger over „Lovbrudd i næring“. Han beskæftiger sig med de overtrædelser af den moderne erhvervslovgivning, der begås såvel af indehavere af personlige foretagender og medlemmer af upersonlige foretagenders styrelse som af over- og underordnede funktionærer. Under omtale af lovovertrædelsernes årsager peger han på, at man ved siden af almindelige, egoistiske motiver må regne med, at også visse standshensyn kan gøre sig gældende. Næringsdrivende, der måske ikke selv generes væsentligt af en given forskrift, kan på grund af samhørighed med erhvervskredse, der rammes af forskriften, føle sig fjendtligt indstillet overfor den, således at han ikke føler sig moralsk bundet af den. Bedriftsinteresser kan også have betydning. De, der i over- eller underordnet stilling arbejder sammen inden for en virksomhed, kan handle under indtryk af traditioner og normer, der har udviklet sig i virksomheden. Hensynet til virksomheden kan i givet fald få personalet til at sætte både egne personlige og samfundets interesser til side.

Mannheims reformforslag.

Den tysk/engelske kriminolog *Hermann Mannheim* har i „Criminal justice and social reconstruction“ (London 1946)³⁾ gennemgået en række retsproblemer, deriblandt berigelsesforbrydelser og overtrædelser af erhvervsøkonomisk lovgivning, ud fra det synspunkt, at kriminalretten og dens håndhævelse må være på

³⁾ anmeldt af *Hurwitz* i Nordisk tidsskrift for strafferet 1947 — 230.

højde med den sociale udvikling for at kunne bidrage til at skabe respekt om samfundets værdier. Mannheim påpeger, at ejendomsretten har ændret struktur i økonomisk og social henseende. Tyngdepunktet er flyttet fra den landbrugsmæssige, faste ejendom til de industrielle og handelsmæssige objekter for ejendomsret. Formuerne, der tidligere bestod i realværdier, kommer i stigende omfang til at bestå i rettigheder, der knytter sig til papirer. De værdifuldeste ejendomsobjekter går fra individuelt eje over til at ejes af store sammenslutninger. For arbejderklassens vedkommende træder et system af social sikring i stedet for ejendomsret til formuegoder. Disse strukturændringer fører til et ændret syn på ejendomsretten. Der er blevet større afstand imellem realværdierne og deres ejere, således at disses kontakt med værdierne og følelse af ansvar for dem svækkes. Til gengæld vokser den almindelige forståelse af, at der knytter sig samfundsmæssige forpligtelser til udøvelse af ejendomsret, særligt med hensyn til produktionsmidlerne. De gældende bestemmelser om berigelsesforbrydelser er for stærkt præget af at være udformet med primitivere ejendomsbegreber som baggrund. Der burde være strengere straf for berigelsesforbrydelser overfor det offentlige end overfor private. Iøvrigt er det lige så påkrævet at skabe et værn imod misbrug af ejendomsret som at skabe beskyttelse for denne ret.

Mannheim stiller sig på linie med Sutherland og andre, der fremhæver „white collar“-forbrydelsernes store betydning i forhold til de ordinære berigelsesforbrydelser. Som et eksempel, der har haft stor betydning i England, nævner han aktiesvindelen, der nu bekæmpes efter regler i en særlig lov af 1939. Forbud imod udnyttelse af samfundsmæssige nødstilstande er kun fremkommet i England igennem krigsperioderne i form af en ikke tilstrækkelig effektiv prislovgivning, medens de i Sovjetrusland udgør en stadigvarende del af lovgivningen, hvis virkninger imidlertid synes alt for uensartede og hårde. Mannheims stilling til skattesnyderiets problemer er omtalt i en artikel i dette tidsskrift 1955 — 232. Retsordenens standpunkt til monopoldannelser og truste er et af den nyere tids hovedproblemer. Mannheim er af den opfattelse, at den amerikanske anti-trustlovgivning har været uden afgørende virkning. Han forsøger at klarlægge grundene hertil, idet han er klar over, at man muligvis står overfor et problem, der er for stort og indviklet til, at strafforfølgning i de sædvanlige former kan komme til at spille nogen som helst rolle overfor det. Det er ikke lykkedes at finde tilstrækkeligt rammende sproglige udformninger af lovbestemmelserne, og det har været umuligt at få skabt tilstrækkelig forståelse hos domstolene, særligt lægmandsretterne, af de begåede overtrædelsers alvorlige karakter. Man har i det hele taget måttet savne den folkelige tilslutning til retsreglerne, som er nødvendig for, at de kan få virkelig betyd-

ning. Statsmagtens muligheder for at dæmme op overfor de store sammenslutninger begrænses også af den indflydelse, som sammenslutningerne udøver i det offentlige liv. Mannheim, der gerne ser monopoldannelserne og trusterne bekæmpet, tror ikke på, at dette kan opnås ved brug af straffebestemmelser og af almindelig kriminel retsforfølgning. Han konstaterer som en parallel hertil, at straffebestemmelser og strafforfølgning også har svigtet som midler imod strejker, der udgør arbejdernes våben i arbejdskampen. Dette sidste vækker dog kun tilfredshed hos ham.

Mannheim lægger vægt på, at den kriminelle lovgivning i stadig højere grad må tage sigte på at beskytte hele samfundets og ikke blot enkeltpersoners interesser. Den afstraffende virksomhed bør i størst muligt omfang erstattes af, at lovovertrædelser forebygges gennem planlægning og vejledning fra offentlige, administrative organers side. Samfundslivets og særligt de økonomiske vilkårs hurtige udvikling gør det nødvendigt, at lovgivningsteknikken reformeres. Erhvervsøkonomiske love bør gives for kortere åremål med stadig revision for øje. Bestemmelserne bør udformes med en vis bredde, således at der gives administrative organer bemyndigelse til at supplere lovreglerne med detailforskrifter. Denne lovgivningsteknik er taget i anvendelse her i landet på pris- og vareforsyningslovgivningens område. Retssager om overtrædelse af erhvervslovgivningen vil tit kræve udøvelse af skøn over så komplicerede forhold, at domstolene ikke kan være i besiddelse af den nødvendige sagkundskab. Mannheim går ind for, at sådanne skøn, f. eks. over givne prisers rimelighed, overlades til særlige, administrative organer, hvis afgørelser skal være bindende for retterne, der derefter kun skal beskæftige sig med subjektive omstændigheder, spørgsmål om strafudmåling og processuelle problemer. Mannheim nærer en åbenlys mistillid til de engelske lægmandsretter.

Danske erfaringer.

Udtrykket „white collar crime“ peger på en kriminalitetsgruppe, hvis afgrænsning falder sammen med et socialt skel. Det tager sigte på den bedrestillede befolknings, overklassens, lovovertrædelser. Man går i det store og hele ud fra, at overtrædelser af den erhvervspolitiske særlovgivning spiller en afgørende rolle i denne henseende. Denne lovgivning omfatter i flere lande forhold, f. eks. aktieselskabsmanøvrer, der her i landet rammes af straffelovens bestemmelser om strafbare formuekrænkelser. Medens *Sutherland* har lagt vægt på at skildre økonomiske overgreb, der er begået af repræsentanter for „the upper socioeconomic class“ inden for udøvelse af erhverv, finder *Aubert* det praktisk at drage grænsen således, at man medtager lovovertrædelser, der ofte, men ikke udelukkende, begås af folk af høj status. *Gjelsvik* gør udtrykkeligt opmærksom på, at de lovovertrædelser, han beskæftiger sig

med, begås af personer i alle samfundsklasser både i og uden for deres erhverv. *Mannheim* tager ikke standpunkt til begrebets rækkevidde.

Før man fordyber sig i afgrænsningsspørgsmålet, kan der være grund til at overveje, om man står overfor et begreb, der bygger på væsentlige, fælles træk, hvorved en gruppe af forkastelige handlinger kan karakteriseres, eller om man blot har at gøre med et fikst slagord uden større teoretisk eller praktisk værdi.

Danske erfaringer kan ikke på overbevisende måde tages til indtægt for, at den bedrestillede befolknings lovovertrædelser navnlig retter sig imod den erhvervsøkonomiske lovgivning. Her i landet er der igennem århundreder, ikke mindst i det sidste halve århundrede, begået så mange bemærkelsesværdige bedragerier og underslæb af personer, der som embedsmænd, sagførere eller større forretningsmænd sædvanemæssigt henføres til overklassen, at en fordomsfri iagttager af danske forhold sikkert vil pege på besvigelser og uredelighed, hvis han spørges om, hvilken art af kriminalitet, der snarest har været karakteristisk for den danske overklasse⁴). Spørger man om, hvorvidt overtrædelser af erhvervslovgivningen bliver begået i større omfang af bedrestillede personer end af andre, må man først gøre sig klart, at der indenfor denne lovgivning findes mange regler, som kun kan overtrædes af selvstændige erhvervsfolk og ledere af virksomheder. At sådanne lovbestemmelser kun bliver overtrådt af bedrestillede personer, kan ikke undre nogen. Hvor talen er om bestemmelser, der angår rationering af almindelige forbrugsvarer, eller andre forskrifter, som enhver uden hensyn til sin beskæftigelse og økonomiske status har kunnet overtræde, har alle samfundsklasser været jævnt repræsenteret iblandt overtræderne. Hvis prislovgivningen under og efter den sidste krig var taget i anvendelse overfor sortbørslønninger i en række fag, ville dette have bidraget stærkt til at præge billedet til skade for arbejderklassen. Vender man sig imod skattesnyderiet, der jo også opfattes som en typisk form for „white collar crime“, bliver resultatet det samme. De skattesnyderier, der har størst økonomiske resultater, bliver selvfølgelig begået af mennesker med stor indtægt og formue, men som helhed betragtes skattesnyderiet af alle sagkyndige som jævnt fordelt over alle samfundsklasser⁵). I forestillingerne om „white collar crime“ synes ikke blot at ligge, at der skal være tale om lovovertrædelser, der i særlig stort omfang begås af bedrestillede personer, men også, at overtrædelserne ud fra en fælles indstilling inden for overklassen betragtes med overbærenhed af dennes med-

⁴) jfr. artiklen: „Større danske straffesager om svig og uredelighed“ i dette tidsskrift 1955 I, s. 20.

⁵) jfr. artiklerne: „Overtrædelser af skatte- og afgiftslovgivningen“ i dette tidsskrift 1955 III, s. 232, og „Overtrædelser af den økonomiske restriktionslovgivning“ i dette tidsskrift 1956 I, s. 41.

lemmer. Hvis denne betragtning anvendes på danske forhold, synes begrebet nærmest at opløses. Der findes intet holdepunkt for at antage, at den danske befolknings syn på berigelsesforbrydelser, kriseforseelser og skattesnyderi er delt efter classeskel.

Selv om man måtte forkaste „white collar crime“ begrebet, vil en del af de betragtninger, der er knyttet til det, bevare deres gyldighed. Der vil altid være forskel på overtrædelser af den lovgivning, hvis indhold er blevet til en del af den almindelige retsbevidsthed, og nye forskrifter, hvis begrundelse og indhold endnu ikke er gået rigtig op for befolkningen. Det er langt mere den historiske udvikling end klasseforskellene, der trækker grænselinier på dette område. En tilsvarende iagttagelse kan gøres uden for „white collar crime“-begrebets område. Inden for mange håndværk og industrier har der tidligere eksisteret en large opfattelse af, hvad arbejdere kunne tillade sig at tage af materialer m. v. fra arbejdspladserne. På grund af knaphed og prisstigninger på råvarerne er man efterhånden fra virksomhedernes side blevet mere nøjeregnende, samtidig med, at tilegnelserne navnlig under og lige efter den sidste krig blev mere fristende. Resultatet heraf er blevet en lang række tyverisager, hvor de sigtede igennem nogle år med større eller mindre held har påberåbt sig tidligere sædvaner til deres forsvar.

Den stadigt stigende regulering af erhvervslivet synes lige som så megen anden offentlig regulering at trænge frem som en nødvendig følge af befolkningstallets stigning og af den tekniske, økonomiske og sociale udvikling. Selv om en kriselovgivning i snævrere forstand skulle blive overflødig, må man bl. a. af hensyn til det internationale, økonomiske samarbejde regne med, at der må opretholdes en vis lovmæssig regulering af valuta-, handels- og produktionsforhold, ganske uanset, hvilke politiske ideer, der iøvrigt til skiftende tider måtte være fremherskende. De kredse, hvis handlefrihed begrænses af en sådan lovgivning, vil selvfølgelig have vanskeligst ved at bøje sig for dens nødvendighed. De vil have tilbøjelighed til at regne med, at bestemmelser, der generer dem, er udtryk for en klassepolitik, som retter sig imod dem. Denne mistænksomme holdning må nødvendigvis skærpes hver gang reguleringslovgivningen bliver præsenteret overfor offentligheden som et resultat af de overvejelser, der har fundet udtryk i udformningen af begrebet „white collar crime“.

Restriktionslovgivningens problemer.

Hvis det efterhånden skal blive selvfølgeligt for befolkningen frivilligt at respektere de begrænsninger i handlefriheden, som den nyere erhvervsøkonomiske lovgivning medfører, må man stræbe efter at skabe overensstemmelse imellem denne lovgivning og den almindelige retsbevidsthed. Muligheden herfor afhæn-

ger selvfølgelig først og fremmest af, hvilket indhold lovene får; hvilke mål, der forfølges, og hvilke midler, der tages i anvendelse. Dette er et politisk, ikke et juridisk spørgsmål, men det kan ikke løses uden hensyntagen til de erfaringer, som man efterhånden har indvundet under håndhævelsen af den hidtidige kriselovgivning. Fra juristers side er kravet om, at restriktionsforskrifter gives med et vist mådehold, så at man undgår en strafferetlig inflation, navnlig rejst af højesteretsdommer *Jørgen Trolle*⁶⁾, der også peger på, hvilken skade, den almindelige retsbevidsthed lider, hvis offentlige myndigheder administrerer lovene uden tilstrækkeligt overblik og indbyrdes samarbejde. Professor *Hurwitz* har i en i „Respekt for mennesket“ (1951) optagen artikel om „Efterkrigstiden og retsbevidstheden“ under omtale af Mannheims forannævnte bog peget på faren for en ny klassejustits, hvor de mange udøver uretfærdighed imod de få, idet flertallet af borgere uden mindste risiko for deres egen person kan kræve strenge straffe for lovovertrædelser, som de ikke selv har mulighed for at begå, f. eks. forseelser, der efter deres natur kun kan begås af ledere af større erhvervsvirksomheder. De forskrifter, der meddeles, bør være forståelige for den hæderlige og samfundsbevidste del af de erhvervskredse, som de angår. Når dette er tilfældet, kan der, som erfaringerne fra de to sidste krigsperioder viser, etableres et samarbejde imellem statsmagten og erhvervene, der har nærliggende interesse i at bekæmpe den illoyale konkurrence, som lovovertrædelserne normalt indeholder. At et oplysningsarbejde, f. eks. igennem handelsskoleundervisningen om de økonomiske forhold, der gør restriktionerne nødvendige, er påkrævet, siger sig selv.

Lovgivningsteknikken spiller også en rolle for tilnærmelsen imellem den erhvervsøkonomiske lovgivning og den almindelige retsbevidsthed. Love, der trækker hovedlinier op og derefter suppleres med administrative forskrifter, har, som det fremhæves af Mannheim, den fordel, at reglerne hurtigt kan tilpasses efter de skiftende økonomiske vilkår, men de savner pædagogisk vægt. Dette gælder også straffebestemmelser af den art, som findes i den danske vareforsyningslovs § 17.

I dette tidsskrift 1951 pag. 294 ff. går professor *von Eyben* ind for, at brugen af „retslige standarder“ udvides på strafferettens område. Bortset fra, hvad der iøvrigt er sagt om dette spørgsmål, må det fremhæves, at bestemmelser af denne art udgør meget dårlige arbejdsforskrifter under efterforskningsvirksomhed. Når politiet skal operere på nye felter uden klarhed over, hvor grænserne for det strafbare vil blive trukket ved senere retslig behandling af sagerne, vil der altid forekomme et stort arbejdsspild, der

⁶⁾ jfr. *Trolles* foredrag om „Straffebestemmelser i særlovgivningen“ i de nordiske kriminalistforeningers årbog 1947/48 pag. 62 ff.

kan hæmme og forsinke retshåndhævelsen alvorligt. Retsforfølgningen af krisesager har i det hele taget frembudt meget store arbejdsproblemer under og efter den sidste krig. Efterforskningen har tit krævet et arbejde og taget en tid, der ligger langt ud over, hvad man er vant til i almindelige straffesager. En sammenligning med arbejdsgangen i tilsvarende sager under den forrige krig vil vise, at forskydningen af tyngdepunktet i de økonomiske sanktioner fra den skønsmæssigt udmålte bødestraf til konfiskationen, hvis fastsættelse forudsætter indgående regnskabsmæssige undersøgelser, har været til megen skade for retsforfølgningens tempo.

Efter de gældende forskrifter er sagerne behandlet som politisager uden medvirken af lægdommere, og retterne har i meget stort omfang pådømt sagerne under afgørende hensyntagen til de sagkyndige, administrative organers skøn over de pågældende forhold. Man har således faktisk fulgt den linie for sagernes retlige behandling, som Mannheim anbefaler. I betragtning af, hvor alvorlige straffe, der stadig idømmes, er denne tilstand ikke uden betænkeligheder⁷⁾. Hvis man mener, at de meget store sager, i hvilke der kan blive tale om fængselsstraf og andre meget alvorlige sanktioner, er for udviklede til, at usagkyndige domsmænds deltagelse i pådømmelsen kan have nogen værdi, kunne man måske udnytte den kombination af juridisk og forretningsmæssig indsigt, der findes i sø- og handelsretterne.

Restriktionslovgivningen og dens håndhævelse frembyder en række vanskelige problemer, der afspejler sig i danske retssager fra de senere år. De samme problemer har været genstand for indgående drøftelse i flere andre lande, således som det bl. a. fremgår af de rapporter om den erhvervsøkonomiske straffelovgivning i Frankrig, Holland, Schweiz og Vesttyskland, der blev fremlagt på den internationale strafferetskongres i Rom i 1953⁸⁾. I Holland og i Vesttyskland er der foregået afgørende lovgivningsreformer efter afslutningen af den sidste krig⁹⁾.

Jørgen Smith.

⁷⁾ jfr. min artikel „Bør krisesager altid være politisager?“ i U.f.R. 1953 — 217 ff.

⁸⁾ jfr. *Revue internationale de droit pénal* 1952 pag. 287—458, og 1953 pag. 725—755.

⁹⁾ jfr. dr. jur. *Franz Marcus*: „Vesttysk straffelovgivning 1949—1953“ i dette tidsskrift 1954 pag. 353.